

Velferd hos katt i kattepensjonat

Marthe Norbye Dybos

IHA, UMB

Fritt emne 10 studiepoeng, høst 2006

”The greatness of a nation and its moral progress can be judged by the way its animals are treated”

Mahatma Ghandi

Sammendrag

Den sosiale betydningen av kjæledyr er økende og for katteeiere kan det i perioder være vanskelig å ta godt vare på katten sin. En løsning for mange er å sette katten i et kattepensjonat. For å være sikret at kattene har det så bra som mulig i kattepensjonatene og for at det skal være dyrevernsmessig akseptabelt har Landbruksdepartementet utarbeidet Forskrifter om dyrepensjonater og lignende. Dyrevelferd er et individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø. Å gi dyret en viss kontroll over miljøet er en viktig faktor for å bedre velferd. Dersom katter er godt sosialisert med andre katter og har tilstrekkelig med plass, lett tilgang på fôr, egnede kattetoalett og tilstrekkelig med gjemme- og hvilesteder kan miljøet berikes med tilstedeværelsen av andre katter. Noen mener ukastrede hannkatter skal holdes individuelt, mens andre mener de kan gå med hunnkatter. Katter er unike individer som ikke er tilpasset å leve tett sammen, og hver koloni er et unikt produkt av kombinasjonen og interaksjonen mellom de ulike individene i kolonien. Konfliktregulerende mekanismer er derfor viktige for stabilitet i grupper.

Uavhengig om dyret skal være oppstallet for to dager, to uker, to måneder eller to år er dets velferd avhengig av de miljøforholdene de har fra dag til dag. Flere faktorer er antatt å påvirke stressnivået og velferd hos katter i kattepensjonater; forholdene mellom individene innad i en gruppe, sosial stabilitet, total romstørrelse, absolutt antall katter i gruppen, forhold til mennesker, total tid tilbrakt i pensjonat og forholdene i pensjonatet. Den konstante strømmen av nye dyr inn i et kattepensjonat gjør det verre for kattene i form av stress, angst og offensiv eller defensiv aggresjon.

Ved å revidere og konkretisere Forskriftene for dyrepensjonater og lignende vil kattepensjonater i Norge ha stor mulighet til å forbedre kattenes velferd under oppholdet.

Innhold

1. Innledning.....	3
2. Velferd hos katt	4
3. Katten	5
3.1. Domestisering av katt.....	5
3.2. Er katter sosiale dyr?	6
3.3. Dominansforhold og hierarki	7
3.3.1. Dominante dyr.....	7
3.3.2. Subdominante dyr - paria	8
3.4. Interaksjoner mellom individer	8
3.4.1. Hannkatter	8
3.4.2. Hunnkatter	10
3.4.3. Hann- og hunnkatter	10
4. Grupper og kolonier	11
4.1 Sosiale strukturer.....	12
4.2. Territorium	14
5. Mestring	14
5.1. Evolusjon og genetikk.....	15
5.2. Fysiologiske faktorer.....	15
6. I kattepensjonatet.....	17
6.1. Stress i pensjonat	17
6.1.1. Starten av oppholdet.....	18
6.1.2. Alene eller i gruppe	20
6.2. Dyrerommet	22
6.2.1. Areal og dyretetthet.....	22
6.2.2. Innredning	24
6.2.3. Hyller, hvile- og gjemmesteder	24
6.2.4. Miljøberikelse.....	26
6.4. Det eksterne miljøet	27
7. Diskusjon.....	27
7.2. Forskrift om dyrepensjonater og lignende (lovdata, 1978) med kommentarer.....	28
Referanseliste	32

1. Innledning

Den sosiale betydningen av kjæledyr er økende, da de blir i større grad integrert som en del av familien (St.meld. 12 2002-2003). Folk med kjæledyr bruker stadig mer og mer penger på sine søte små. Ulike undersøkelser viser til at familiedyr bidrar til eierens fysiske og mentale helse. Katter anskaffes først og fremst som kjæledyr. Katter er lekne, kjæle og kommuniserer godt med sine eiere, samtidig som de krever mindre stell enn en hund. Kattunger er svært attraktive, ofte gratis i anskaffelse, og mange blir nok katteeiere mer på impuls enn som følge av nøye overveielse. Undersøkelser viser at barn som vokser opp med dyr har lettere for å vise omtanke for andre mennesker (Statsmelding nr. 12 2002-2003). For katteeiere kan det i perioder være vanskelig å kombinere det å ta godt vare på katten sin og andre ting som reise eller sykdom. Da vil en løsning for mange være å sette katte i et kattepensjonat over kortere eller lengre perioder. Dette gjør at kattepensjonater er viktige tiltak for katteeiere, og det er av stor betydning at kattene deres har det best mulig under sitt opphold der. For katteeiere er det viktig å vite at deres kjæledyr har det bra når de plasserer den i et pensjonat, for kattene er det viktig at miljøet rundt er stimulerende og trykt. Og for dem som driver et pensjonat er det viktig at forholdene ligger til rette for både eiere, katter og den daglige driften. For at kattene skal ha det så bra som mulig i disse kattepensjonatene og for at det skal være dyrevernsmessig akseptabelt har Landbruksdepartementet utarbeidet Forskrifter om dyrepensjonater og lignende. Tradisjonelt har det som har vært anbefalt for hold av katt vært basert på det som har vært vanlig praksis og best tilpasset menneskene som tar vare på dyrene (Rochlitz, 2000). Det har i den siste tiden vært en økt interesse for anvendt etologi og dyrevelferd, og det er blitt utført forsøk på atferd og velferd på katt i ulike miljøer. For dyr i fangenskap er det definert fem friheter som skal sørge for god velferd. De fem friheter ble utarbeidet av Brambellkommisjonen i 1965: Frihet fra sult, tørst og feilernæring; Frihet fra unormal kulde og varme; Frihet fra frykt og stress; Frihet fra stude og sykdom og Frihet til å utøve normal atferd (FAWC). Frihet fra frykt og stress og Frihet til å utøve normal adferd er de frihetene som er vektlagt i oppgaven. For å fastsette retningslinjer for hvordan man best skal holde katter er det viktig å klargjøre hvilke vilkår eller standarder man skal strekke seg mot. Det kan være vanskelig å møte den fjerde friheten med hva er normal adferd hos domestiserte kjæledyr, og hvordan avgjøre om de ikke kan uttrykke sin normale adferd i det miljøet de er i. Kattepensjonat innebærer omplasseringsinstitusjoner og kommersielle kattehotell, som innebærer at katten skal stå i kortere eller lengre tid før den enten returnerer til sitt hjem eller blir omplassert.

Oppgaven vil ta for seg hvordan man kan gi katter et best mulig miljø på et midlertidig oppholdssted, med tanke på gruppestørrelse, utforming av bur og individuelle behov. I diskusjonen vil jeg ta for meg de aktuelle punktene i forskriftene for dyrepensjonater som gjelder for katt, og komme med kommentarer og forslag til endringer og konkretiseringer av forskriftene.

2. Velferd hos katt

Dyrevelferd er individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø (Norges forskningsråd, 2005).

Tabell 1 Hvilke krav og tiltak som kan brukes for å nå to av de fem frihetene (hentet fra Rochlitz, 2005)

Frihet	Tiltak
til å utøve normal atferd	Tilstrekkelig plass Tilstrekkelige gjemmesteder Tilgang på uteområde eller bare tilgang til inneområde Antall og størrelse på rom og bur Struktur og kompleksitet i rom og bur Kontakt med andre katter, andre arter og mennesker Fysisk aktivitet og lek
fra frykt og stress	Mulighet for å utforske miljøet Eksternt miljø innen sensorisk sone Se Høre Lukte

Tiltakene i tabell 1 vil bedre den fysiske og psykologiske helsen til katter, og dermed øke velferden (Rochlitz, 2005). Velferden til dyr er i stor grad påvirket av det miljøet de har rundt seg (Kessler & Turner, 1999a; Rochlitz, 2000), og avhenger av hvilke erfaringer hvert enkelt individ har (Kessler & Turner, 1999a; Rochlitz, 2005). En viktig faktor for et godt miljø ved husing av katt og bedring av velferden er å gi dyret en viss kontroll over miljøet (Broom & Johnson, 1993). Et bur med klare atskilte funksjonsområder, et komplekst indre miljø og sensorisk tilgang på livet på utsiden gir kattene en viss kontroll over dens fysiske og sosiale miljø (Rochlitz, 2000). Et miljø uten berikelse vil føre til kjedsomhet, mens ukontrollerbare hendelser, som kontakt med ukjente katter eller mennesker eller nye rutiner kan føre til stress (Rochlitz, 2005). For å optimalisere forholdene til hver enkelt katt bør alle kvalitative og kvantitative aspekter med hensyn til rom og sosiale behov tas i betraktning (Kessler & Turner, 1999a). Dersom man ikke klarer å forstå katter sine behov, slik at man kan fremme vennelig

og fredlig atferd kan man få aggressiv atferd som kan føre til atferdsproblemer, inkludert aggresjon og konflikter over ressurser som mat, hvilesteder og kattetoalett (Crowell-Davis et al., 2004). For å kunne se om det er et velferdsproblem i kattepensjonater er det nødvendig å se på forholdene kattene velger i sine naturlige omgivelser (Ottway & Hawkins, 2003). Dyr so er oppstallet i bur får ikke nødvendigvis uttrykt sitt naturlige atferds repertoar (de Monde & Le Pape, 1997). For å bedre på dette er det generelt satt to mål for berikende studier. Det er å øke den såkalte normale atferden (lek, spising, utforskning m.m.) og for å redusere uønsket atferd (stereotypi, avvikende oppførsel, inaktivitet).

3. Katten

Katter er et godt kjent og høyt elsket dyr som i den vestlige verden er det et av de mest populære kjæledyrene. De er vennlige mot folk, men går sine egne uavhengige veier, men godtar de gode menneskene gir dem (Turner & Bateson, 1998). I Norge er det i overkant av 750.000 husstander med dyr, dette tilsvarer over 35 % av husstandene i landet. Av disse er det 50 % som har katt, som tilsvarer 325.000 husstander med minst en katt (Statsmelding nr 12 2002-2003). Følge dyrenett.no var det i 2004 683 000 katter i Norge, og Turner & Bateson (1998) 600 000 registrerte katter i Norge i 1998. Dette tilsvarer 1,8 katter i gjennomsnitt i hver husstand med katt. Det er i Norge mer enn 30 registrerte kattepensjonater. En liten rundspørring blant noen av landets pensjonater viser at de fleste har kattene i enkeltbur eller katter sammen dersom de kommer fra samme hjem.

Til tross for at mennesker gir katter tilstrekkelig med mat, ly og enkelte andre ressurser er det ikke registrert at den domestiserte katten har andre atferder enn ikke domestiserte kattedyr (Macdonald et al., 1998a). Dette gjør det mulig å studere kattedyrs naturlige atferd ut fra kattedyr som er domestisert i mindre grad.

3.1. Domestisering av katt

De eldste fossilene funnet av moderne kattedyr er ikke mer enn 3-5 millioner år gamle, men molekylære funn tyder på at alle moderne kattedyr har felles opprinnelse 10-15 millioner år tilbake. For 8-10 millioner år siden utviklet det seg små katter rundt Middelhavet, det er fra disse vår *Felis catus* har utviklet seg fra (Serpell, 1998). Den tidligste domestiseringen av katt er trolig i Egypt for mer enn 4000 år siden. Rundt Middelhavet var det trolig vanlig å fange og temme ville katter så langt tilbake som for 6000 år siden. Også i Sør-Amerika var det vanlig blant indianerne å fange og temme katter. Disse kattene ble føret og tatt godt vare på som

kjæledyr. Det var trolig Romerne som brakte katten til Nord-Europa. I England var det katter allerede fra år 400. Det er mulig at katten kom med vikingene til Skandinavia fra Asia via Frankrike og England.

Domestisering er en prosess som kan deles opp i to faser; det å ha dyr som husdyr uten å med vilje prøve å endre deres atferd eller reproduksjon og det å avle på dem i ønsket retning fra menneskenes syn. Basert på dette kan man si at katten er blitt domestisert i løpet av de siste 150 årene (Serpell, 1998). *Felis catus* er den eneste av kattedyrene som i noen grad er domestisert. For at en art skal være fullt domestisert skal den være helt isolert fra ville arter, og under total menneskelig kontroll med hensyn til avl, territorium og førtilgang (Cameron-Beaumont et al., 2002). De første forholdene mellom mennesker og katter var trolig gjensidige og avhengige av både tettheten av gnagere i menneskenes bosetninger og predatoregenskapene til kattene (Overall, 1998; Serpell, 1998). Denne gjensidigheten krevde ikke at menneskene hadde behov for å endre kattens atferd (Overall, 1998). Det er nødvendig å ha en forståelse for hvordan forfedrene sin adferd er endret gjennom domestisering (Cameron-Beaumont et al., 2002).

3.2. Er katter sosiale dyr?

Den domestiserte katten viser stor fleksibilitet i romlig og sosial organisering innen populasjonen (Natoli et al., 2001). Katter er sosiale karnivore som regelmessig har kontakt med andre katter. Dersom katten er godt sosialisert med andre katter og har tilstrekkelig med plass, lett tilgang på fôr, egnede kattetoalett og tilstrekkelig med gjemme- og hvilesteder kan miljøet berikes med tilstedeværelsen av andre katter (Rochlitz, 1998; 1999; 2000; 2005). Når katter blir holdt i store grupper er det viktig å sørge for at det er tilstrekkelig med resurser på ulike steder i rommet for å hindre at enkelte katter monopoliserer et område og nekter andre katter tilgang (Rochlitz, 1999).

En solitær livsstil antas å i stor grad være et resultat av mangel på seleksjonspress for samarbeidsatferd, men det utelukker ikke sosial atferd (Rochlitz, 2000). Studier på frittlevende katter indikerer et fleksibelt sosialt liv fra strengt enslig til tett kontakt med andre individer (de Monde & Le Pape, 1997). Den domestiserte katten har en klar solitær livsstil hvor det på mange områder ikke var behov for klare kommunikasjons signaler (Rochlitz, 1999; 2000).

3.3. Dominansforhold og hierarki

Forståelsen av dominansforhold hos katter og hvordan forhold påvirkes av tilgang på ressurser som vann, mat, leker, hvilesteder og kattedekker er viktige for å ha et fornuftig hold av flere katter. Når en gruppe dyr lever sammen i en sosial gruppe, blir det etablert noen dominante – subdominante forhold for å ha et visst hierarki. Strengt lineære hierarki er uvanlige blant dyr, i alle fall om gruppene er større enn fem individer. Hos de fleste pattedyr er det sammensveisinger og underkjennelser innen en gruppe, noe som gjør hierarkiet ikke-lineært (Crowell-Davis et al., 2004). I motsetning sier de Monde & Le Pape (1997) at hos katter i fangenskap vil grupper der det dannes dominans hierarki ofte baser på en streng lineær rang som kan ha en skadelig effekt på lavt rangerte katter. Dersom et individ konstant undergir seg eller gir plass til andre katter som en konsekvens av tidligere erfaringer disse individene har, er det dyret som gir plass subdominant mens det andre dyret er dominant i forholdet mellom disse to (Crowell-Davis et al., 2004).

Det forekommer at den subdominante katten ikke viser like stor grad av underkastelse i alle situasjoner, men i agonistiske situasjoner skjer det mer frekvent enn ellers (Crowell-Davis et al., 2004). Når det er en klar lineær sosial rangering mellom kattene, vil de lavt rangerte dyrene alltid vike for de med høyere rang. For katter er det en klar topp og bunn, vanligvis med den territorielle hannkatten som den høyest rangerte, og en eller to veldig lavt rangerte katter, også kalt paria. De andre kattene i gruppen er i et mellomstadium og det er her man finner de potensielle konfliktene. Siden disse individene er likestilte må alle avgjørelser om hvem som skal spise først og få de beste liggeplassene osv avgjøres når en aktuell situasjon oppstår. "Først til mølla" eller aggressive interaksjoner er strategier som kan avgjøre hvem som vinner en konflikt over en ressurs (Beaver, 2004).

3.3.1. Dominante dyr

Sosialt dominante katter har prioritet på mat over subdominanter, men det er ikke en selvfølge at de bruker denne prioriteten dersom ikke andre katter konfronterer dem over en ressurs de vil ha akkurat da, som for eksempel dersom de ikke er spesielt sultne, eller motivasjonen for resursen ikke er til stede (Crowell-Davis et al., 2004)..

Dominante katter signaliserer sin status ved å tilnærme seg en subdominant katt mens de stirrer, har stive lemmer, stiver av ørene i oppreist stilling mens de roterer dem slik at åpningen vises fra siden og hever halerota mens haletuppen henger ned. Det er sjeldent at dominante individer trenger vise hele spekteret av dominansatferd overfor subdominant

individer (Crowell-Davis et al., 2004). Dominant aggresjon kan sees når en katt herser med en annen. Personlig rom og gjemmesteder for hver katt er viktige for hjem med flere katter. Det kan være nødvendig å separere den som herser med de andre fra de individene den herser mest med (Beaver, 2004).

3.3.2. Subdominante dyr - paria

De lavest rangerte kattene i en gruppe kalles paria. Disse kattene viser ofte en kroppsstilling hvor de viser siden mot andre, sammenkrøpet, flate ører, hvesende og stirrer på den territorielle hannkatten (Beaver, 2004). Samme atferden kan vises mot eier. Denne atferden er et ”ha deg vekk” varsel og tilnærmelser mot katten fortsetter vil denne atferden vedvare til katten kan trekke seg unna. Dersom atferden er rettet mot en annen katt, er det nødvendig for pariakatten å ha et sted der den kan trekke seg unna, gjemme seg og føle seg trygg og ikke stresset.

Om stillingen er rettet mot en person må personen trekke seg unna. Over tid vil det å gi mat, ved først å gi dem mat og trekke seg unna og gradvis holde seg nærmere hver gang man fører kunne endre forholdet katten har til mennesker (Beaver, 2004).

3.4. Interaksjoner mellom individer

Både hunn- og hannkatter er sett på som solitære individer, som hos de fleste andre kattedyr, og danner ikke grupper (Macdonald et al., 1998a). Hos domestiserte katter er det ikke uvanlig at beslektede individer lever i grupper, eller i kolonier som består av flere grupper.

3.4.1. Hannkatter

Den sosiale strukturen blant hannkatter er organisert rundt et dominant hierarki, som ikke alltid er lineært (Natoli et al., 2005). Hannkattenes morfologiske karakteristikk (alder, størrelse, kroppsvekt) er viktige for bestemmelsen av deres grad av dominans (Natoli et al., 2005). Den høyest rangerte hannen er også den mest aggressive, den som markerer mest og utforsker det største området. Hos frittlevende katter er det flytende hierarkiet basert på utfallene av agonistiske møter (tabell 2). Hierarki forholdene i en gruppe er ikke avhengige av parrings suksess, noe som angir viktigheten av strukturen i en funksjonell gruppe.

Tabell 2 Agonistiske atferder mellom hannkatter kan innebære flere atferder (Overall, 1998)

Adferd	Hva
Trusler	Stryke med en pote Innta en truende stilling Hvesing Legge på ørene
Seksuell	Innblanding i parring ved å hindre en hann å bestige en hunnkatt ved selv å bestige hannen
Vokale trusler	Ulike vokale uttrykk
Positurer	Underdanige stillinger Krype sammen Forlate stedet
Markering	Territoriell markering Gni med haka Urinmarkere

For hannkatter som er en del av en gruppe er hvor mye de urinmarkerer positivt korrelert med hvor mange trusler de mottar, ikke hvor mye de selv truer andre. Urinmarkering er ofte en passiv for aggresjon heller enn aktiv, og forekommer oftere hos individer som har liten kontroll over miljøet. Data fra undersøkelser indikerer at markering, enten det er urin eller avføring, er viktig for å ivareta det sosiale hierarkiet. Utkantene av territorier er ofte markert med urin (Overall, 1998).

Den begrensende resursen for hannkatter er tilstedeværelsen av hunnkatter. Voksne hanner ser ikke ut til å være sosiale etter i hvor stor grad de er beslektet, men kan deles opp etter hvor ofte og hvor i gruppens territorium de befinner seg (Macdonald et al., 1998b). Høyt blodtrykk er ikke observert etter kontrollert stress (Koolhaas et al., 1999). I en sosial gruppe kommer høyt blodtrykk generelt hos dominante eller subdominante hanner som har vansker med å forsvare sin posisjon i gruppen. Det ser ut til at denne typen karsjukdommer bare kommer fram under forhold som trussel mot kontroll heller å ikke ha kontroll.

Dersom territorielle solitære hannkatter treffer hverandre vil de i bestefall tolerere hverandre og ofte vise agonistisk atferd (Ottway & Hawkins, 2003). Aggresjon mellom hannkatter blir vist av en hannkatt ved syn av en annen hannkatt (Beaver, 2004). Aggressive interaksjoner og voldelige kamper mellom hannkatter som tilhører samme sosiale gruppe er ikke frekvente, men når det forekommer kan det gi alvorlige skader (Natoli et al., 2005). Aggresjon mellom hannkatter er ikke relatert til sted, dominans eller andre typer aggresjon. Heller ikke et tilfeldig møte mellom to hanner og interaksjoner mellom kurtiserende hanner i brunsten til hunnkatter er vanligvis ikke assosiert med aggressivitet, men aggresjon mellom

hannkatter er testosteronavhengig slik at kastrasjon kan redusere denne atferden hos 90 % av kattene (Beaver, 2004).

3.4.2. Hunnkatter

Hunnkatter har territorier som delvis overdekker hverandre der hvert territorium er sentrert rundt en fast matkilde (Say & Pontier, 2004). Mat og ly er de begrensende resursene for frittlevende hunnkatter (Macdonald et al., 1998b).

Hunner av alle kattedyr lever under naturlige forhold i grupper i minst 80 % av sitt voksne liv siden de har avkom som avhenger av dem. Beslektede hunner er de som danner grunnlaget for sosiale kattergrupper, og store grupper kan ha flere beslektede hunner (Macdonald et al., 1998a). Macdonald et al. (1998a) observerte at to søstere som fødte med 18 dagers mellomrom gjensidig stelte hverandres unger, og at den som fødte først var med og hjalp til da den andre fødte. At beslektede hunner holder sammen vil styrke deres sjanser for at avkommet lever opp, og dermed øke deres fitness enten direkte eller indirekte.

I en undersøkelse om dominans i en gruppe med hunnkatter tilbrakte de lavest rangerte kattene lite tid på gulvet og mest til på hyllene, og de var mindre mobile enn høyere rangerte katter. Lavt rangerte katter gikk ned i vekt over tid, og brukte sin liggeplass også til urinering og avføring. Høyere rangerte katter okkuperte gulvet, beveg seg mye og firer omkring og la noe på seg (Rochlitz, 2000).

3.4.3. Hann- og hunnkatter

Hannkatter har hjemmeområder som overlapper hjemmeområdene til mange hunnkatter, et mønster som er i samsvar med promiskuøse parrings mønster beskrevet for urbane populasjoner. Voksne hannkatter har altså områder som dekker flere fôringssteder, selv om alle kattene kunne få tilfredsstilt sitt energibehov ved å bare bruke et fôringssted (Say & Pontier, 2004). Dersom en ukjent hannkatt kommer inn, og da har en lukt som er ukjent for gruppen, vil ikke hunnkattene la han komme nærmere enn 4 – 5 meter uten å vise en defensiv positur (Overall, 1998). Hunnkatter er ikke observert aggressive mot territorielle hannkatter, selv om han ofte viser aggressivitet mot henne (Macdonald et al., 1998a).

Natoli et al. (2001) fant et dominansforhold mellom katter i en gruppe av hunnkatter, selv om hierarkiet ikke var tydelig lineært. I motsetning til hos hannkatter er ikke hunnkatter sin dominans nødvendigvis korrelert med kroppsstørrelse, utvikling av rovdyrtrekk, polyandri

eller matriarki. Dermed må feminin dominans bli aktivisert av andre mekanismer enn fysisk styrke og makt. En forklaring på dette kan være at konkurranse om ressurser, som for eksempel partner, er mer intens blant hanner. De ulike dominansfaktorene hos hunn- og hannkatter kan ha kommet fra seleksjonspress i det opprinnelige naturlige miljøet, altså før domestisering og urbanisering. I det nye miljøet er ikke mat og ly begrensende faktorer siden mennesker tilbyr begge i store kvanta. Funksjonen der hunner er dominante over hanner er trolig knyttet til at hunnene fosterer opp avkommene alene, der avkommet over en lengre periode er avhengig av moren. Aggressivitet hos hunner kan ha selektert mot å gi den fordel ang ressurser for å kunne oppfostre avkommet, og beskytte dem mot predasjon fra hanner eller andre arter.

Hos frittlevende og ferale katter er det ikke funnet noen effekt på kjønn på hvordan de tilnærmer hverandre, når man ser bort fra brunstperioder. I grupper med ukastrerte individer er det ikke vanlig at to hanner holder seg tett sammen, men i grupper med kastrerte individer det er det ingen effekt av kjønn. Forskjellen kommer trolig av seksuell konkurranse mellom hannkattene (Crowell-Davis et al., 2004). Det er uenighet om hvor egnet ukastrerte hannkatter er å ha med andre katter i gruppe. Noen mener ukastrerte hannkatter skal holdes individuelt, mens andre mener de kan gå med hunnkatter (Rochlitz, 2000).

4. Grupper og kolonier

Katter er unike individer og hver koloni er et unikt produkt av kombinasjonen og interaksjonen mellom de ulike individene i kolonien (Crowell-Davis et al., 2004), men vil ofte som i hovedsak består av beslektede hunnkatter og deres avkom, og vil være lokalisert rundt ressurser som ly og mat (Ottway & Hawkins, 2003). I naturlige omgivelser er gruppestørrelsen vanligvis rundt ti individer. Kolonier på 25 individer er observert, men da er de sosiale båndene knyttet innad en slekt. Utviklingen av sosiale strukturer innad i familier hos frittlevende katter har trolig kommet som er respons av kostnader og fordeler med å være sosial for hvert enkelt medlem i gruppen, eller som en respons av tilgang på uforutsette og samlede ressurser og for å øke gruppemedlemmene sine sjanser for å lokalisere og forsvare resursene. Individer kan også oppnå beskyttelse mot predatorer ved å samarbeide (Ottway & Hawkins, 2003). Tidligere antok man at kolonier ble dannet fordi individene samlet seg om resursene. Man har nå funnet at atferden til individene innen en koloni ikke er tilfeldig, og at katter foretrekker enkelte individer foran andre og vil velge å sitte sammen med disse

(Macdonald et al., 1998a). Kolonier av beslektede hunnkatter blir oppsøkt av territorielle solitære hannkatter som vil unngå hverandre om mulig (Ottway & Hawkins, 2003).

De faktorene som gjør at å leve i gruppe til en fordel i et naturlig miljø er ikke til stede i et kattepensjonat. Her er det ingen predatorer, fôr er tilgjengelig og på faste steder, det skal være tilstrekkelig antall liggeplasser til alle og de skal være komfortable. Katter vil utvilsomt ha flere fordeler med å leve sammen med familiemedlemmer, men i fravær av nære familiemedlemmer og andre faktorer som predisponerer dem for å være i en sosial gruppe vil de foretrekke å være solitære (Ottway & Hawkins, 2003).

Konfliktregulerende mekanismer er viktige for stabilitet i grupper (van den Bos, 1998; Rochlitz, 2000), og like viktig som de fordeler det kan være med å være i en gruppe (van den Bos, 1998). Det er ikke noe klart dominanshierarki og postkonflikt mekanismer mangler i grupper med katter. Katter er ikke tilpasset å leve tett på hverandre og sannsynligheten for aggresjon reduseres ved at de holder seg på avstand fra hverandre (Rochlitz, 2000). Studier av frittlevende, ikke frittlevende og katter i fangenskap viser at mangel av postregulerende mekanismer til gjenforsoning er i like stor grad som mangel av dominanshierarkier, som vil motvirke aggresjon. Derimot er unnvikelse og toleranse viktige mekanismer, men de er ikke alltid optimale, og kan føre til ukontrollerbare situasjoner for enkelte katter. Å konfrontere en katt med korte uventede hendelser eller stimuli øker frekvensen av selvpleie, kløing og hoderisting, som er atferder som er tegn på akutt stress (van den Bos, 1998). Dette er verst for katter som befinner seg midt på rangstigen (Beaver, 2004.).

4.1 Sosiale strukturer

Katter er fra naturens side ikke et flokkdyr, men er sosialt fleksible og kan leve i grupper dersom det ikke er konkurranse om resurser (Macdonald et al., 1998a; Statsmelding nr. 12 2002-2003). Når matkildene er godt spredt er det ingen tvil om at ferale og frittlevende domestiserte katter kan overleve som solitære individer og det er ikke grunnlag for å leve i gruppe. Sosiale strukturer blir påvirket av alder og kjønn på medlemmene i en gruppe, tilgjengelige ressurser, potensielle predatorer og fysisk og biofysisk miljø (Overall, 1998).

Sosiale grupper har en intern struktur der medlemmene i gruppen kjenner igjen hverandre og bidrar til et bredt spekter av sosiale atferder. Dermed er katten også et sosialt dyr. Det å knytte seg til andre ser ut til å ha betydning for å binde kontakter og sosiale bånd (Natoli et al., 2001).

Typisk for sosiale arter er at ukjente ikke får komme tilfeldig inn i gruppen. Dersom en som ikke er kjent av gruppen fortsetter å forsøke å komme inn i gruppen vil de fleste eller

aller medlemmene i en gruppe vil vise aggressiv atferd mot det ukjente individet, men den kan til slutt bli integrert etter en gradvis prosess som involverer mange interaksjoner. (Crowell-Davis et al., 2004). Innen en gruppe finner man mange kontaktknyttende atferder, spesielt mellom katter som er gode venner. Gode venner blir definert som katter man observerer tett sammen, med mindre enn en meter mellom seg, oftere enn de er observert med andre katter fra gruppen, og de blir observert på ulike steder og i ulike sammenhenger. Å sove tett sammen kan styrke sosiale bånd mellom individer (Bradshaw, 1992). Alger & Alger (1999) fant i et pensjonat to eller flere katter sittende tett sammenslynget eller som tre stykker en sandwich uten tanke for sitt personlige rom. Kattene vasket hverandre, sov og satt sammen. Det ble ikke observert noen form for aggresjon mellom disse individene. Parene som ble observert i slike situasjoner var av samme kjønn. De samme kattene ble observert sammen også mens de gnidde seg mot hverandre, utførte pelsstell på hverandre, spiste sammen eller okkuperte én liggeplass sammen. Ingen av kattene i dette pensjonatet kjente hverandre før de kom inn og ingen er beslektet. Forfatterens hypotese er at kattene er villige til å være uten sitt personlige rom pga av tre faktorer når det gjelder livet i omplasseringsinstitusjonen: det er ingen konkurranse om maten, miljøet er trygt, kontrollerbart og stabilt og det er et rikholdig miljø i pensjonatet. De pensjonatene jeg besøkte i forbindelse med denne oppgaven fortalte at det var sjelden katter som ikke kjente hverandre hadde tett kontakt. Innen en gruppe kan enkelte individer ikke klare å danne slike bånd med andre katter, noe som vil gi en sosial kompleksitet innen gruppen. Det vil påvirke av tilgang på ressurser og frekvens av vennlige eller aggressive atferder (Crowell-Davis et al., 2004).

Katter er kjønnsmodne ved 6 mnd alder, men er ikke sosialt modne før de er 2,5 – 4 år (Overall, 1998), men når de blir 6-10 måneder gamle skjer det er dramatisk endring i deres personlighet fra å være kattunge mot å bli voksen (Beaver, 2004). Voksne katter kan være veldig territorielle og er generelt ikke egnet for å ha i grupper, spesielt ikke grupper de ikke har valgt å være i selv. I kattepensjonater går dette som regel utrolig bra, antagelig fordi ingen egentlig har revir der. Macdonald et al. (1998b) viser til at unge (3,3-4,5 år) løver har et signifikant lavere testosteronnivå enn eldre (over 6 år), selv om løver er seksuelt modne ved 2 år. Hos katter vil de som lever midt i en koloni på samme måte ha ulikt testosteronnivå fra den som er i utkanten av kolonien, noe som man ser igjen i ulikt aggresjonsnivå.

Katter i store grupper som inneholder flere ulike linjer (familier) der resursene er gode så Macdonald et al. (1998b) ingen effekter av de ulike linjene med mindre det var mindre enn 5 meter mellom kattene, da ville de foretrekke individer fra sin egen familie.

4.2. Territorium

Det er ingen uenigheter om at den domestiserte katten er en territoriell art (Pontier & Natoli, 1996). Voksne katter kan være veldig territoriale og er generelt ikke egnet for å ha i grupper, spesielt ikke grupper de ikke har valgt å være i selv (Ryan-Gullahorn, 1998).

Den har blitt studert og beskrevet som et solitært dyr i populasjoner som er godt utbredt med en tetthet på en katt per km² eller mindre, men er også kvalifisert som et sosialt dyr i områder med en tetthet på opp til 2350 dyr per km². Spredningen av resursene kan være slik at til og med det minste territoriet kan være tilstrekkelig for flere individer (Macdonald et al., 1998a). Når de lever i kolonier, enten små eller store, holder de sammen i et territorium, altså et område som blir forsvart av alle kattene i kolonien (Pontier & Natoli, 1996). Frittlevende katter har sosiale strukturer der territoriene til en viss grad overlapper hverandre. Størrelsen på territoriene varierer mellom 200m² og 1,7 m² (Pontier & Natoli, 1996; Kessler & Turner, 1999a). Når katter lever i som solitære dyr har de individuelle territorier og vandringsmønsteret er det samme som hos europeisk villkatt, og det territoriale området til en hann inkluderer to eller tre mindre hunnkattområder (Pontier & Natoli, 1996). En eldre katt er mer sannsynlig at vil vise en usosial aggresjon ved introduksjon av en annen katt til sitt territorium (Beaver, 2004).

5. Mestring

Mestringsstrategier kan defineres som en sammensetning av ulike atferds- og fysiologiske stressresponser som er tilstede over tid og som er karakteristiske for en gruppe individer (Koolhaas et al., 1999). Faktorer som har vist seg å påvirke individets mestringskapasitet inkluderer genotype, utvikling, tidlig påvirkning, sosial støtte med mer, og mestringsstrategier er konsekvente trekk som er resultater av genetikk og tidlig preging. En sammenligning gjennomført på tvers av arter viser at når miljømessige stressorer er for krevende og individet ikke mestrer situasjonen blir helsen negativt påvirket. Av denne grunn er det viktig å forstå mekanismene og underliggende faktorer for individuelle mestringsmetoder for miljøforandringer. Erfaringer tidlig i livet kan få fram en tilstand hos dyret for en lang periode, uttrykt som atferds- eller fysiologiske parametere, men de ser ikke ut til å endre mestringsmønsteret som en helhet.

5.1. Evolusjon og genetikk

Arter eller linjer har ulike grad av differensiering avhengig av hvor sterk naturlig seleksjon eller menneskelig seleksjon (domestisering) er, og innen en populasjon varierer det generelt innen de samme atferdene og fysiologisk og i samme retning, men det kan forekomme ekstreme tilfeller innen enkelte populasjoner. Dette er trolig fordi alle individene deler den samme fysiologiske basen, og at domestisering og menneskestyrt seleksjon gir en kunstig framdrift av egenskaper som man ikke vil finne i en naturlig selektert populasjon. Mestringsstrategier er formet gjennom evolusjon og danner generelle adaptive responsmønstre som reaksjon på hverdagslige endringer i et naturlig habitat. Enkelte studier av ferale populasjoner foreslår at de individuelle variasjonene man finner av mestringsstrategier er funksjonelle for populasjonsdynamikken siden fenotyper innen en art ser ut til å ha ulik fitness avhengig av miljøbetingelser som populasjonstetthet, sosial stabilitet, mattilgang med mer (Koolhaas et al., 1999). McCune (1995) fant at kattunger som hadde vennlige fedre ikke var så redde, de gjemte seg ikke så ofte og hadde en roligere atferd. Også kattunger som var blitt håndtert mye mens de var små var roligere enn kattunger som ikke var håndterte.

5.2. Fysiologiske faktorer

Fysiologiske faktorer har lenge vært sett på som viktige for helsen til alle dyr. Det er ikke de fysiologiske tegnene som blir fremkalt av bestemte stimuli, men heller den kognitive vurderingen som avgjør hvilken karakter og om en tilstand er å betrakte som stressindusert (Koolhaas et al., 1999). Hypotalamus hos katter er kompleks på hvordan den responderer til aggressive situasjoner. Generelt vil katter unngå en konflikt heller enn å delta, og de har utviklet et elegant signaliserings system som kan vise om individene er defensive eller aggressive. Den aggressive responsen blir forbigått av forsøk på å unngå interaksjonen eller flykte fra den, og det er graden av å føle seg fanget som hindrer flukt (Beaver, 2004). Individuelle nivå av aggressiv atferd er veldig relatert til hvordan dyret reagerer på en rekke ulike miljøendringer, og aggressive hanner har en mer proaktiv atferd enn ikke-aggressive, som er mer tilpasningsdyktige og fleksible og bare responderer når det er absolutt nødvendig (Koolhaas et al., 1999).

Tabell 3 Pro- og reaktive kjennetegn (Natoli et al., 2005)

	Kjennetegn
Proaktiv	<p>Pågående</p> <p>Raskere aggressive når det gjelder å utforske og forsøke å manipulere en situasjon, selv om det er en helt ukjent hendelse.</p> <p>Er ikke neophobic (redde for nye ting).</p> <p>Mindre sosialt bundet og markerer mer.</p> <p>Danner i større grad rutiner og fornyer ikke sine mønster ofte.</p> <p>Manipulerer eller kontrollerer sitt miljø.</p>
Reaktiv	<p>Tilbaketrukket</p> <p>Forsiktige og sensitive til stimuli utenfra.</p> <p>Analysere og prøver å tilpasse seg situasjoner.</p> <p>Bruker lengre tid på å ta avgjørelser, og heller enn å manipulere situasjonen og tilpasser på en passiv måte.</p> <p>Klarer seg i det miljøet de er i.</p>

Koolhaas et al. (1999) sin hypotese om at det individuelle nivået av aggressiv atferd, som tendensen til å beskytte hjemmeterritorium, er relatert til hvordan hanner individuelt reagerer til generelle miljøendringer kom ut fra ideene om at katter har to ulike responser til miljøet: aktiv respons, karakterisert ved territoriell kontroll og aggresjon, og immobilitet og lite aggresjon. Gitt at dette stemmer er de reaktive individene i mindre risiko ved miljøendringer (Natoli et al., 2005). Katter forblir reaktive i en tid etter at stimuli er utløst og kan bli mer reaktive og aggressive dersom de blir manipulert under den reaktive perioden (Beaver, 2004). Vellykket mestring avhenger av mye av hvordan man kan kontrollere og forutsi stressorene. Det er funnet bevis på at det hos ulike arter er atferdsmessige og fysiologiske responser som aktiviseres hos individer dersom de konstant utsettes for stressorer over tid (Koolhaas et al., 1999). Et pågående forsvar blir fulgt av høy plasmakonsentrasjon av noradrenalin og relativt lav plasma adrenalin og kortikosteron, mens en passiv atferd blir fulgt av lav plasmakonsentrasjon av noradrenalin og høyt plasmakortikosteronnivå. Hos ulike arter er passiv atferd er del av den reaktive responsen, og kan observeres som en respons til en stressor man ikke kommer unna eller en predator (Koolhaas et al., 1999). Undersøkelser viser at reaktive individer viser høyere aktivering av HPA-aksen som respons til stress enn proaktive individer. Dette betyr at de er mer følsomme for stressrelaterte situasjoner som representerer en av kostnadene ved å ha et reaktivt temperament (Natoli et al., 2005). Å gjemme seg korrelerer med en forsterket ACTH respons og økt kortisol innhold i urin, som er en indikator på stress (Bradshaw, 1992). Å gjemme seg er en måte og takle og redusere stress på, slik at velferden til en stresset og fryktsom katt som kan gjemme seg er trolig bedre enn en

katt som ikke har mulighet for å gjemme seg (Ottway & Hawkins, 2003). Urinmarkering vil hjelpe en redd katt å føle seg trygg ved å kjenne sin egen lukt (Ryan-Gullahorn, 1998).

De fleste dyr som kommer i kattepensjonater er voksne dyr eller nyfødte kattunger. Stress i voksen alder kan føre til endringer i adferd og fysiologi. Om det endrer mestringsstrategier som en del av karakterens trekk er ukjent (Koolhaas et al., 1999). Kronisk frykt kan gjøre dyret svekket og bør behandles medisinsk (Beaver, 2004).

6. I kattepensjonatet

Uavhengig om dyret skal være oppstallet for to dager, to uker, to måneder eller to år er dets velferd avhengig av de miljøforholdene de har fra dag til dag (Rochlitz, 1999). I et fattig miljø vil katter reagere ved å bli inaktive og å redusere sine naturlige atferder (Rochlitz, 2000). Enkelte typer oppstalling krever mer, som karantenestasjoner eller omplasseringsinstitusjoner der det er ventet at dyrene skal være over lengre tid er det viktig at dyrerommet, burene og omgivelsene er komplekse og stimulerende, og at kattene har kontakt med mennesker. Det er sett på om lange opphold i pensjonater påvirker katters atferd, og om de kan tilpasse seg et hjem etter lang tids opphold. Rochlitz (1999) fant at katter som var i karantene i seks måneder endret temperament og atferd, og også forholdet mellom eier og katt var endret. Katter har ikke et stort visuelt repertoar når det kommer til kommunikasjon, noe som kan gjøre det vanskelig for de ansatte i et kattepensjonat å tolke deres velferd, men med hjelp av akustisk og taktil kommunikasjon er mulig dersom personalet kjenner til katters akustiske og taktile atferder.

6.1. Stress i pensjonat

Ottway & Hawkins (2003) definerte stress for kasterte katter som “environmental effect on an individual which overtaxes its control systems and would be likely to reduce direct fitness if the animal was unneutered” etter Broom & Johnson (1993) sin definisjon av stress. Flere faktorer er antatt å påvirke stressnivået og velferd hos katter i kattepensjonater; forholdene mellom individene innad i en gruppe, sosial stabilitet, total romstørrelse, absolutt antall katter i gruppen, forhold til mennesker, total tid tilbrakt i pensjonat og forholdene i pensjonatet (Kessler & Turner, 1999a). Durman (Rochlitz, 1998) har beskrevet at atferden blir endret grunnet stress hos katter satt i en omplasseringsinstitusjon. De største atferdsendringene kom de første 4 dagene, men endringer skjedde kontinuerlig hele den første

måneden mens katten tilpasset seg stedet. I kattepensjonater vil nye rutiner, i tillegg til å være sammen med ukjente mennesker og dyr, nytt miljø, sammen med separasjon fra kjente omgivelser være stressende for katter (McCobb et al., 2005). Enkelte lar radio står på i rom med dyr for at dyrene skal høre musikk og mennesker som snakker. Dette skal forhindre at de skal bli overrasket over plutselige lyder, tilvenne dem lyden av mennesker og for å gi en viss kontinuitet i miljøet (Rochlitz, 1998).

Flere faktorer som påvirker stressnivået hos katter i grupper og kan før til høyere eller lavere tetthet (Kessler & Turner, 1999a), som igjen vil påvirke stressnivået og velferden. Noen dyr vil reagere på stress ved å bli inaktive og få en redusert naturlig atferd, som selvpleie, spising, utforskning og lek heller enn å vise en unaturlig aktiv atferd (Rochlitz, 1999) og ikke respondere på stimuli (Ottway & Hawkins, 2003). Alder er en faktor som trolig påvirker stress hos katter i pensjonater (Ottway & Hawkins, 2003). Kessler & Turner (1999a; 1999b) fant at alder ikke hadde noen betydning for stressnivået mens McCune (1992) fant at eldre katter hadde en raskere nedgang i stressnivået enn unge katter. Seks dyrepensjonater i Norge sa alle at unge katter roet seg raskere enn eldre katter. Dette gjaldt for både dem som har kattene bare i bur og i løsdrift (der kattene har hver sine bur, men går fritt omkring i et felles rom med tilgang på uteareal). Reduksjon av stress erfaringer i kattepensjonater kan bedre velferden deres (McCobb et al., 2005). Katter som tidligere har vært i pensjonater har en raskere nedgang i stress enn katter som opplever dette for første gang (McCune, 1994; Rochlitz, 1999; Ottway & Hawkins, 2003). Flere studier illustrerer viktigheten av positive sosiale interaksjoner mellom dyrepasserne og dyrene. Å holde kattene i berikede stimulerende miljøer som oppfordrer til bred utfoldelse av adferd vil ikke bare bedre velferden, men også gjøre det enklere for dyrepasserne å oppdage (Rochlitz, 1999). Kort reisetid til pensjonatet og kort ventetid for å komme inn er i tillegg til tidligere erfaringer med bur reduserer stress hos katter som blir satt i bur de første dagene i et kattepensjonat (Kessler & Turner, 1999a). Miljø uten noen form for berikelse kan være spesielt stressende da de gir en begrenset mulighet for aktiv atferdrespons som vil gi reduserte aversjoner. Katter som kommer inn eller går ut av en gruppe vil skape ubalanse i de sosiale forholdene gruppemedlemmene imellom og kan dermed føre til økt stressnivå (Kessler & Turner, 1999a).

6.1.1. Starten av oppholdet

Kessler & Turner (1999a) antar at tilpassingen til et nytt rom miljø er viktigere enn å danne nye sosiale relasjoner med de andre gruppemedlemmene i starten på et opphold.

Kessler & Turner (1999a) viser til flere undersøkelser som viser høye stressnivå i begynnelsen av opphold, noe som indikerer at rommet og de sosiale ulikhetene i miljøet på et kattepensjonat medfører en situasjon som normalt fører til stress og at denne stressreaksjonen gradvis forsvinner ettersom katten blir tilvent det nye miljøet. Hvor enkelt det er for katten å tilpasse seg miljøet avhenger av flere faktorer som i hvilken grad katten er sosialisert til andre katter og mennesker, dens genetisk, tidligere erfaringer i lignende miljø, kvaliteten på miljøet i pensjonatet og hvor lenge katten har oppholdt seg i pensjonatet. Alle disse faktorene påvirker stressnivået hos katter i kattepensjonater (Kessler & Turner, 1999a).

Det er viktig å tilby passende miljø og fremme rask tilvenning til nye omgivelser selv for et midlertidig opphold (McCobb et al., 2005). En liten spørreundersøkelse blant noen av kattepensjonatene i Norge viser at de fleste kattene roet seg etter 1-3 døgn, og at unge katter roet seg fortere enn eldre. De fleste katter tilpasser seg de nye omgivelsene i løpet av 2 til 5 uker (Kessler & Turner, 1999b; McCobb et al., 2005), mens andre aldri vil finne seg til rette og forbli stresset i måneder (McCobb et al., 2005). Kessler & Turner (1999b) fant en betydelig reduksjon av stress de første dagene i et opphold, mens Ottway & Hawkins (2003) fant at nivået av stress har også vist seg å gå ned de første to ukene i et kattepensjonat uavhengig om kattene er oppstallet alene eller i gruppe, og de viser til studier der man fant at stress avtar sterkt den første måneden etter at en katt har kommet til et kattepensjonat og går i en gruppe med ukjente katter. Kessler & Turner (Rochlitz, 1998) studerte 140 katter som kom inn i et kattepensjonat og i en to ukers periode, og registrerte hvordan de tilpasset seg. Stressnivået gikk ned i løpet av de to ukene, men en tydelig nedgang de første fire dagene; omtrent 2/3 av kattene tilpasset seg helt innen de to ukene. Rochlitz studerte atferd og fysiologiske faktorer som indikerer tegn på tilpassing innen to uker, og fant at det tok det fire uker før kattene tilpasset seg forholdene i en karantenestasjon (Rochlitz, 1998).

Den konstante strømmen av nye dyr inn i et kattepensjonat gjør det verre for kattene i form av stress, angst og offensiv eller defensiv aggresjon (Ottway & Hawkins, 2003). Når to ukjente katter møtes vil de i stor grad vise forsiktighet og en fiendtlig atferd overfor hverandre. Hvert individ blir deretter motivert for å vise en atferd som skal "slå av" den fiendtlige atferden og deretter etablere et stabilt forhold mellom de to individene. I et fritt miljø vil individene ha en agonistisk atferd eller direkte aggresjon som ender i konflikt rettet mot det andre individet for deretter å stabilisere et internt stabilt forhold som innebærer at begge trekker seg tilbake. I et kattepensjonat vil det være umulig å ikke ha noe kontakt slik at konflikter er kontinuerlige og gjentar seg.

I noen sammenhenger er katter mer bekymret for sitt territorium enn sosiale interaksjoner, så det å beskytte sitt område mot andre katter eller mennesker skjer (Overall, 1995; Beaver, 2004). Introduksjon av nye katter i en gruppe skal skje sakte og under oppsyn. Den nye katten skal holdes i et bur som er plassert i gruppeburet. Det er viktig for katten at den har en boks den kan gjemme seg i for å slippe unna oppmerksomheten fra de gamle kattene. Etter en periode, ca 2 uker, kan nykommeren slippes ut, under oppsyn (Rochlitz, 2000). Alger & Alger (1999) viser til at katter som kom inn i pensjonatet ble plassert i bur i samme rommet som de andre kattene gikk løse i. Her kunne de nye kattene observere og kommunisere med de løse kattene fra sitt tygge tilholdssted til de ble sluppet ut av buret.

6.1.2. Alene eller i gruppe

Katter som står alene eller sammen med kjent individ vil trolig oppleve mindre stress enn katter som går i gruppe med fremmede, siden de ikke vil møte på uløste konfrontasjoner med fremmede katter (Ottway & Hawkins, 2003). Innen en gruppe er noen katter tett sammen sjeldnere enn det som er typisk for resten av gruppen (Crowell-Davis et al., 2004). I tillegg til sosialisering anbefaler Smith et al. (1994) at katter blir oppstallet alene i bur for korte opphold for å unngå stress ved å møte ukjente katter, mens Kessler & Turner (1997) ikke fant noen forskjeller i stressnivået mellom alene, i par eller i gruppe i løpet av to uker, og ingen forskjeller mellom katter i enslige bur, par eller grupper de første to ukene. Smith et al (1994) konkluderte med at sosial kontakt mellom dyr i grupper ga økt stress i den første fasen av oppholdet, men hjelper for å redusere stressnivået over tid. Det er stor forskjell mellom individers tilvenningsfaser (McCune, 1992; Roy, 1992; Smith et al., 1994; Kessler & Turner, 1997). Det kan antas at individuelle faktorer, spesielt sosialisering som kattunge, har innflytelse på hvilke losjerings alternativer som passer katten best (Kessler & Turner, 1999b). Det viste seg at det ikke var noen signifikante forskjeller i stressnivået mellom katter satt inn i ulike kontrollgrupper med ulik tetthet, men de nye kattene viste klart høyere stressnivå enn katter som allerede var i gruppene (Kessler & Turner, 1999a). Det kan antas at individuelle faktorer, spesielt sosialisering som kattunge, har innflytelse på hvilke losjerings alternativer som passer katten best (Kessler & Turner, 1999b). Som en generell regel liker voksne katter å dele sitt territorium med få eller ingen andre katter (Ryan-Gullahorn, 1998). Kessler & Turner (1999b) viser at sosialisering overfor andre katter påvirker hvordan tilpassingen til gruppehold er og dermed må tas i betraktning når man setter en katt inn i et kattepensjonat.

Det er anbefalt å ha flere bur for ikke sosialiserte katter som må stå alene, for å separere dem fra andre katter.

Katter som står i grupper med ukjente katter har høyere stressverdier enn katter som var oppstallet alene, men arealet per katt har ingen effekt på stress (Ottway & Hawkins, 2003). Katter som sto med ukjente katter i gruppe opplevde et moderat høyere stress enn kattene som sto alene eller sammen med kjente katter i bur. Å stå i bur er ikke uten problemer, men kostnadene ved å tilby katten et beriket miljø i enkeltbur kan være en løsning for dem som driver pensjonatet. Velferd kan bedres hos katter i grupper dersom man innfører en regel på at man har innslipp av mange katter på en gang og sjelden istedenfor å heletiden la det komme en og en katt inn i en gruppe. For å kunne gjøre dette må man kunne oppstalle nye dyr separat når de ankommer pensjonatet (Ottway & Hawkins, 2003). Forskjeller i typer oppstalling ble bare funnet hos katter som ikke er sosialisert med andre katter (Kessler & Turner, 1999b). Stressnivået for en katt som er sosial med andre katter er lavere enn for en som ikke er sosial med andre katter. Katter som ikke er sosialiserte reagerte på to ulike måter når de ble plassert sammen med ukjente individer; 1/3 ble totalt inaktive når de kom i gruppen, og disse kattene tilbrakte mesteparten av tiden gjemt på dertil egnede steder og viste passiv, uvennlig atferd når andre nærmet seg. Resten reagerte mer aktivt og beveget seg rundt i området, og viste både aktiv og passiv uvennlig atferd (Kessler & Turner, 1999b).

Kessler & Turner (1999b) fant ingen signifikante forskjeller i stressnivå mellom sosialiserte og ikke sosialiserte dyr når de sto alene i bur. Ikke sosialiserte katter viste altså høyere stressnivå når de ble satt inn i en gruppe enn når de sto alene i bur. De hadde også en negativ effekt på de andre kattene i gruppen, ved at deres stressnivå ble økt den første dagen etter innsettelsen, noe som ikke forekom i samme grad ved innsettelse av sosialiserte katter. Det var også en større avstand mellom de ikkesosialiserte kattene og kontrollgruppen enn de sosialiserte kattene og kontrollgruppen. I tillegg viste de sosialiserte kattene både passiv og aktiv vennlig atferd, inkludert snusing på andre katter, oftere enn de ikke sosialiserte kattene.

En av de vanligste formene for aggresjon hos katt er omdirigert aggresjon. Når en katt blir forvirret vil den vanligvis rette sin aggresjon mot kilden som terget den, men dersom katten ikke vet hva/hvem kilden er, vil den rette aggresjonen mot noe som er i nærheten (Beaver, 2004). Dette kan være en annen katt eller et menneske. For å unngå dette er det viktig at katten kan ha kontroll over miljøet. Det er utviklet teknikker for å se hvilke katter som uvennlige mot andre katter og mennesker. Katter som ikke er sosialisert med andre katter og mennesker, som for eksempel ferale katter, skal ikke bli krevd å være sammen med andre

katter eller være sosiale med mennesker. Med jevnlig sosial omgang med mennesker kan disse bli mer sosiale mot mennesker og dermed bli mer egnet som kjæledyr (Rochlitz, 1999).

6.2. Dyrerommet

Miljøet i et kattepensjonat er en veldig stressende opplevelse for katter. Miljøet her er sterkt redusert i forhold det som blir forbundet med livet til frittlevende katter eller katter i private hjem (Kessler & Turner, 1999a; McCobb et al., 2005). Katter i berikede miljøer viser en klar preferanse for mennesker over leker og organiserer sin hverdag rundt det som skjer av menneskelig aktivitet (Rochlitz, 1998). Katter viser tegn på stress (endret atferd og høyere kortisolverdier i urin) når de ble utsatt for uforutsette endringer i rutiner og når dyrepasserne sluttet å kose og snakke med dem (Rochlitz, 1998).

I bur skal det være tilstrekkelig avskilling mellom fôrings-, hvile- og avføringssted. Burene og dyrerommet skal være store nok til at kattene kan utføre en rekke atferder, som selvpleie, å gjemme seg, utforskning og lek. Det skal også være så stort at det er lett for dyrepasserne å holde rent og sosialisere seg med kattene. Katter er sosiale dyr og vanligvis har de fordeler med å leve i grupper, men de er ikke tilpasset å leve veldig tett innpå hverandre og de vil redusere sjansen for aggresjon seg i mellom ved å danne avstand mellom seg. Det er derfor viktig at rom med en gruppe av katter ikke bare har tilstrekkelig med plass for å spre mat, vann, kattetoalett og hvileplasser for å være i fred for andre katter, men det skal også være tilstrekkelig med plass for at kattene skal kunne holde seg unna hverandre (Rochlitz, 1998).

6.2.1. Areal og dyretetthet

Tettheten er utvilsomt en viktig faktor som påvirker stress, og ved en konstant utskifting av individer i et pensjonat vil stressnivået aldri stabilisere seg (Kessler & Turner, 1999a; Ottway & Hawkins, 2003). Dersom kvaliteten på rommet er lav, er det nødvendig med større areal per individ (Kessler & Turner, 1998). Plassen skal være stort nok til at kattene kan vise full bredde av atferder. Når katter står i grupper, skal det være stor nok plass til at kattene kan oppholde seg separert fra andre katter (Rochlitz, 1999). Dersom innhegningen er for liten vil det bli en økning i agonistiske atferder eller kattene vil unngå hverandre ved å redusere aktiviteten.

I en undersøkelse av van den Bos & de Cock Buning (Rochlitz, 1998) av hunnkatter var det 2,4 m² gulvareal per katt. De lavest rangerte kattene tilbrakt her lite tid på gulvet og ble oftest observert på hyller, og så ut til å være mindre mobile enn høyere rangerte katter. Katter med lav rang gikk ned i vekt over tid og brukte hvilestedet sitt til urinering og avføring. Høyt rangerte katter okkuperte gulvet, beveget seg mer og friere rundt i rommet og så ut til å legge på seg. Dersom et avlukke er for lite vil katter prøve å unngå hverandre ved å redusere sin adferd (Rochlitz, 1998), som er vist av Rochlitz i et forsøk der den daglige aktiviteten ble redusert med 60 % når kattene ble flyttet fra et rom med 2,2 m² til et rom med 0,32 m² per katt.

Tabell 4 Gulvareal per katt og høyde i bur for katter i to typer pensjonater (Rochlitz, 1999) og observert av Dybos

Antall katter	1	2	3	>4	Høyde bur
Omplasseringsinstitusjoner	-		1,67 m ² i gruppe		1,8 – 2 m
Pensjonater	2,55m ²	3,73 m ²	4,68 m ²	4,68 m ²	1,8 – 2 m
Observert i Norge					
Omplasseringsinstitusjon	0,75 m ²		2,0 m ² i gruppe ¹		0,75 cm
Pensjonat	0,5 m ²	1,0 m ²	1,5 m ² i gruppe ¹²		0,90 cm

¹ arealet per katt, med maks antall katter, i rommet alle kattene har tilgjengelig, inkl bur.

² kattene har fri tilgang på uteareal

For katter i grupper anbefaler Kessler (Rochlitz, 1998) 1,67 m² gulvareal per katt for å holde stress på et akseptabelt nivå. Burstørrelsen som the Chartered Institute of Enviromental Health anbefaler inkluderer hun og aktivitetsområde er tilstrekkelig (Rochlitz, 1999). En positiv korrelasjon mellom stressnivå og dyretetthet blant katter i grupper. Høy tetthet i populasjonene gir større anspenhet er det mellom individene (Ryan-Gullahorn, 1998). Dersom ikkesosialiserte katter skal stå i gruppe er det anbefalt å ha en lav dyretetthet (Kessler & Turner, 1999a).

I det pensjonatet jeg besøkte går alle kattene løse sammen, med mindre personalet føler at enkelte katter ikke gikk sammen og da blir satt i egne bur og avskilte luftegårder. Tallene oppgitt i tabell 4 gjelder ved fullt belegg i pensjonatet. Da jeg besøkte stedet var det kun 4 katter der som da hadde 6,25 m² hver å boltre seg på. Rommet kattene har tilgjengelig i pensjonatet har flere innretninger der kattene kan gjemme seg, klatre, ha utsikt, i tillegg til fri tilgang på stort (ikke oppmålt) uteareal der kattene har klatrestrukturer og hyller. I hvert bur er det kattetoalett, liggehylle og et teppe. I omplasseringsinstitusjonen er ikke alle kattene løse på samme tid, slik at det faktiske arealet per katt ble noe større enn det oppgitt i tabell 4.

Rommet var utstyrt med flere klatrestrukturer og kattetoalett, og hvert bur utstyrt med liggehylle og kattetoalett.

6.2.2. Innredning

Det viktigste som kom fram i undersøkelsen var at stressnivået er lavere blant katter som er i berikede rom enn blant katter i nakne rom (McCobb et al., 2005). Foruten en minimums størrelse på buret er det kvalitet heller enn kvantiteten på plassen som er viktig (Rochlitz, 1999; 2000; 2005). Rom med høy kvalitet gir en maksimal utnyttelse av alle dimensjonene, gjemmesteder, klore Brett osv (Heidenberger, 1997; Kessler & Turner, 1999a). To avlukker som er koblet sammen eller en vertikal deling kan brukes for å dele avlukket inn i ulike funksjonelle områder og for å gjøre det mulig for katten å komme seg bort fra andre (Rochlitz, 1998). Rochlitz (2000) sin undersøkelse av hunnkatter illustrerer at fôrings-, hvile- og utforskningsområder bør være tilgjengelige på ulike steder for å hindre at noen katter monopoliserer og hindrer andre tilgang til en ressurs.

Den vertikale strukturen av buret er veldig viktig for å gi kattene mulighet til kontroll og redusert stress. De fleste katter er aktive, har evnen til å klatre og er flinke til å bruke gjemmesteder (Rochlitz, 1998). Katter bruker strukturer mer enn gulv i buret (Rochlitz, 1999), da forhøyede områder brukes som utkikkspunkt for å få en oversikt over omgivelsen og tilnærming av folk (Heidenberger, 1997; Rochlitz, 1998). Bur og dyrerom bør inneholde strukturer hyller, klatrerammer, tau og reoler i ulike høyder. Å gjemme seg er en atferd som katter ofte viser i respons til endringer i miljøet (Rochlitz, 1998; 2000), så det er nødvendig med gode steder å kunne gjemme seg på. En løftet, delvis lukket struktur gir kattene en plass gjemme seg og se omgivelsene på samme tid.

6.2.3. Hyller, hvile- og gjemmesteder

De fleste katter er aktive og har evnen til å klatre og er vel tilpasset å bruke gjemmesteder (Rochlitz, 1999; 2000). De bruker opphøyede områder som utkikkspunkt for å overvåke omgivelsene og tilnærminger fra andre dyr og mennesker. Det skal være tilstrekkelig antall hvileplasser for alle kattene i buret eller rommet siden katter foretrekker å ligge alene framfor å ligge sammen med andre (Heidenberger, 1997; Rochlitz, 1998). Å gjemme seg er en atferd katter viser ofte som en respons på et stimulus eller en endring i miljøet og for å unngå interaksjoner med andre katter og mennesker. I et forsøk på atferd og

fysiologisk korrelert stress hos katter viste at å gjemme seg var negativt korrelert med urinkolesterolkonsentrasjon (Rochlitz, 1998). Velferden til en katt som har behov for å gjemme seg ofte og for lengre perioder er dårligere enn for de katter som ikke har noen erfaring med frykt og stressfremmede stimuli som motiverer katten til å gjemme seg (Ottway & Hawkins, 2003). Dersom et dyr bruker mye tid på å gjemme seg vil dets sjanse for å finne mat, vann og partner redusert og dermed blir fitness betraktelig redusert (Ottway & Hawkins, 2003).

Katter hviler heller alene enn sammen med andre, og det bør dermed være tilstrekkelig med hvileplass til alle individene (Rochlitz, 1999). Både katter som står alene og de som står sammen skal ha hvileområder der katten kan gjemme seg i tillegg til åpne områder som hyller (Rochlitz, 2000). Schroll (2002) foreslår å ha to typer hvilesteder for hver katt, en lukket på tre sider på gulvet og en hevet med god utsikt, og at dette er viktig for å forhindre adferdsproblemer på steder med mange katter. Ottway & Hawkins (2003) antok at katter i grupper vil bruke mer tid gjemt enn katter som er oppstallet alene. I sitt forsøk fant de at katter i grupper gjemte seg 26 % av tiden mens katter som sto alene gjemte seg 4 % av tiden.

Katter bruker store deler av døgnet til å sove og hvile, så det er viktig at de har komfortable liggeplasser (puter eller fleece). Noen katter liker å ligge alene heller enn sammen med andre, så det skal være tilstrekkelig med liggeplasser til alle katter (Rochlitz, 2005). Basildon District Council har satt opp krav til soveplass til katt om at den skal være 90 cm over gulvet og 120 cm dyp. Katter foretrekker materialer som holder konstant temperatur som puter, fleece (Rochlitz, 2005), strå, høy, spon, flis og ull foran plast (Rochlitz, 1999). Det er nødvendig at hvileplassen har et behagelig underlag for å redusere sjansen for at kattene bruker kattetoalettet som liggeplass. Katter kan ha ulike preferanser når det gjelder kattetoalett, så det kan være nødvendig å ha flere typer tilgjengelig (Rochlitz, 1999). Dersom det ikke er tilstrekkelig antall liggeplasser vil kattene bruke kattetoalettet som liggeplass. Dette er uønskelig hygienisk og det vil hindre at kattene bruker kassa til avføring. Og man kan få uønskede avføringsrutiner med urinering og avføring utenfor kattetoalettet. Det bør være et tilstrekkelig antall avføringskasser, minst en på to katter. Noen katter vil ikke bruke kassa om den er tilgriset (Rochlitz, 2000; 2005) slik at det er viktig at man jevnlig og ofte rengjør og skifter sand kattetoalettene.

6.2.4. Miljøberikelse

Som en generell regel er det antatt at objekter som blir plassert i bur vil bedre velferden hos dyr ved å redusere inaktivitet og unormal adferd, og ved å øke omfanget av spontan adferd hos primater og hunder (de Monde & Le Pape, 1997). Det er kjent at nakne bur fører til inaktivitet som er tegn på dårlig velferd. Katter kan en unik sosial struktur og å holde dem sammen kan være en viktig berikelse i seg selv (McCobb et al., 2005).

Økt lekatferd hos isolerte katter er antatt å øke velferden. Lek er en viktig indikator på dyrs generelle mentale og fysiske helse (de Monde & Le Pape, 1997; Ottway & Hawkins, 2003). Dersom katter blir stresset blir aktiviteten og lekatfred redusert. Berikelse med objekter er antatt å være en god form for berikelse for katter som er isolert fra andre katter som voksne (de Monde & Le Pape, 1997). Lek ble hos Ottway & Hawkins (2003) bare observert hos kattene som var oppstallet alene eller med kjente katter i bur. Mangel på lekatferd hos katter i grupper med ukjente individer kan være en indikator på dårlig velferd, men voksne katter bruker generelt liten tid på lek. Lekens funksjon hos katter regnes å være en del av atferdsutviklingen hos kattunger og kan deles inn i tre kategorier; motorisk trening, kognitiv trening og sosialisering (Bradshaw, 1992). Jakt atferd er instinkt som det er ikke mulig å fjerne, men det kan reduseres og bli ledet til akseptable mengder. Ved å oppfordre til aktiv lek med bevegende leker hjelper man å få bukt med den overdrevne lysten på å jakte og retter adferden mot objekter som tåler klør og tenner (Beaver, 2004).

Nyheter er viktige for katter (Rochlitz, 1999). de Monde & Le Pape (1997) fant at introduksjon av nye objekter i bur resulterte i vesentlig modifisert atferd som inaktivitet, snusing på objekt og lek, der endringene var størst den første dagen etter introduksjonen av en kloss eller en ball. De fant at en tennisball var en mer effektiv berikelse enn en trekloss for katter alene i bur, og at interessen for objektene gikk ned over tid.

Det er flere metoder å bedre miljøet og dermed øke velferden til katter. Objekter som beveger seg, har flere typer tekstiler og ligner byttedyr er de mest suksessfulle for å fremme lek (Rochlitz, 1998). De fleste katter leker heller alene enn i grupper slik at avlukket må være stort nok til at alle kattene kan leke alene uten å forstyrre de andre.

Å spise er noe katter bruker tid på, og å øke den tiden dyrene bruker på å ete og endre spiseatferden vil øke velferden. Studier har sett på effekten av hvordan føret blir servert hos ulike arter inkludert fangede villkatter og gepard. McCune (Rochlitz, 1998) foreslår at kattene kan jobbe for maten, for eksempel ved å putte tørrfôr i bokser med hull i slik at kattene kan få

ut en og en bit. Man kan vurdere å ha potter med kattegress (*Avena sativa*) og kattemynte (*Nepeta catalina*) som katter liker å tygge på og som kan være viktig for å få ut hårballer.

Katter kan la være å bruke et kattetoalett dersom det er plassert for nært deres hvile- eller spiseområde (Rochlitz, 1998). Det skal være maks to katter på et kattetoalett (Rochlitz, 1998). Flater for kloring og leker skal også være tilgjengelige.

6.4. Det eksterne miljøet

Miljøet utenfor bur og dyrerom påvirker kattens velferd, særlig siden de har en godt utviklet luktesans, hørsel og syn. Man bør gjøre det man kan for å øke lukt, syn og høre stimulus og gi kattene mulighet til å overvåke det eksterne miljøet med å plassere hyller, vinduer med mer på strategiske steder (Rochlitz, 1998; 1999; 2000; 2005). Katter bruker mye tid på å observere det som skjer rett utenfor, og vil ofte holde til i vinduskarmer dersom de er brede og komfortable nok, men også andre steder som gir dem tilstrekkelig utsyn er populære (Heidenberger, 1997).

Lukt berikelse er noe som er lite vektlagt i husdyrhold, trolig fordi mennesker har relativt dårlig utviklet luktesans sammenlignet med andre arter. Katter har en utmerket luktesans og luktkommunikasjon er viktig. Talgkjertler er plassert over hele kroppen, spesielt rundt hodet og analområdet og mellom tærne. Kloring etterlater lukt fra kjertlene mellom tærne, og denne adferden er ofte observert, og den hjelper i tillegg med på å holde klørne kvasset (Rochlitz, 2005).

7. Diskusjon

For å redusere risikoen for at stress oppstår hos katt er det viktig å kunne gjenkjenne situasjoner som kan indusere frykt. Forebyggende tiltak som hindrer at slike situasjoner oppstår er nøkkelen for å hindre at disse problemene oppstår (Beaver, 2004). Det er nødvendig å kjenne til kattens atferdsrepertoar for å finne de beste løsningene for oppstalling repertoar (de Monde & Le Pape, 1997).

Hos voksne katter er sosial isolasjon ikke nødvendigvis uheldig som en oppstallings mulighet, siden dyrene ikke nødvendigvis vil bli nøden på sosial kontakt dersom de har daglig kontakt med mennesker, kan se andre katter og mulighet for lek (de Monde & Le Pape, 1997).

I 1995 publiserte the Chartered Institute of Environmental Health retningslinjer for oppstallingssted for katt i Storbritannia. Disse retningslinjene skal fungere som et grunnlag for de lokale myndighetene som godkjenner oppstallingssteder for katter i Storbritannia (Rochlitz, 1999). Også Feline Advisory Bureau (FAB, 2002) har kommet med anbefalinger om kattpensjonater sin oppbygning og drift. De ulike kommunene i Storbritannia kan sette opp egen reguleringer for dyrepensjonater. Basildon District Council og Thurrock Council er av dem som har satt opp klare retningslinjer.

7.2. Forskrift om dyrepensjonater og lignende (lovdata, 1978) med kommentarer

§ 5. *Bur, innredning m.m.*

1. *Bur/oppholdsrom skal være utformet etter vedkommende dyrs særlige krav til plass, aktivitet og miljø.*

For katt bør det i forskriftene være konkretisert at det skal være liggeplass til alle individer og mulighet for å gjemme seg. de Monde & Le Pape (1997) anbefaler hyller for katter i gruppe slik at dyrene har mulighet for å ligge alene. De fleste katter kan holdes sammen med andre katter dersom det er tilstrekkelig med plass, lett tilgang på fôr og utforskningsmuligheter og antall hvile- og gjemmesteder (Rochlitz, 2000). FAB (2002) har ingen anbefalinger uten om at det skal være liggeplass og egen luftegård tilknyttet hvert bur.

For at velferden skal være så god som mulig anbefales det klatrestrukturer i ulike fasonger og høyder, og leker som kan tilfredsstille kattenes jaktinstinkt (Beaver, 2004). Smith et al. (Rochlitz, 1998) undersøkte atferden hos katter i en omplasseringsinstitusjon med spesiell vekt på objektpreferanse. Kattene brukte strukturer i rommet med enn gulvet i avlukket, og strukturer som var høye, og som ga utsyn, ble brukt mer enn de som var nærmere gulvet. Andre studier har bekreftet at katter foretrekker høyt plasserte hyller og lukkede områder.

2. *Bur for katt (...) skal tilfredsstille følgende krav*

	<i>Gulvflate minimum</i>	<i>Ingen sider kortere enn</i>	<i>Høyde minimum</i>
<i>Katt</i>	<i>0,75 m²</i>	<i>75 cm</i>	<i>75 cm</i>

Golvarealet skal økes med 50 % for hvert dyr ut over ett, dersom flere dyr oppstalles i samme bur.

Leyhausen (Heidenberger, 1997) anbefaler 4 m² for hver katt i dyrebutikker, og 2 m² i tillegg for hver katt etter det. For å redusere risikoen for sammenstør med andre katter, er det nødvendig å gi hvert individ mulighet for å trekke seg tilbake (Ottway & Hawkins, 2003).

Tabell 5 Anbefalinger fra FAB om areal på soveplass og aktivitetsområde (Basildon District Concil; FAB 2002)

Antall katter	Soveplass	Aktivitetsområde	Høyde
1	0,85 m ²	1,7 m ²	1,8 m
2	1,5 m ²	2,23 m ²	1,8 m
Opp til 4	1,85 m ²	2,7 m ²	1,8 m

For en og to katter er anbefalingene (tabell 5) over de norske målene, men for opp til fire katter er FAB sin anbefaling under de norske forskriftene, som tilsvarer 2,5 m² for fire dyr (dersom man øker arealet med 50 % for hvert dyr utover ett). Høyden FAB anbefaler i bur er 1,8 meter mens det i Norge er 0,75 meter.

Katter er intellektuelle, aktive og sosiale dyr, og har for katter å kjede seg og bli deprimerert dersom de ikke blir stimulert. Ved å tilby muligheter for visuelle stimuli som hyller eller vinduer, og de skal ha mulighet til å leke. Kan gjøres ved å gi utsyn til interessante områder med menneskelig aktivitet, vindu ved soveplassen/i aktivitetsrom dersom det er for kaldt til å gå ut, hyller ute for å ligge på i sola, ulike lekeobjekter, klorebrett og klatrestativer (FAB, 2002).

Burene skal være atskilt med tette vegger opp til to tredjedeler av minstehøyde.

Fra Macdonald et al. (1998a) vet vi at katters atferd kan sammenlignes med andre kattedyr, og De Rouck et al. (2005) konkluderer i sin undersøkelse av tigere i dyreparker at de individene som står helt alene uten andre tigere i naboinnhegninger, har bedre velferd enn de som har en nabo. Ved å ha skiller mellom burene til kattene vil man skille dem visuelt, men de vil fortsatt lukte og høre hverandre, som kan være et stressmoment i seg selv.

3. Dør til bur skal gi lett atkomst for stell og reinhold og ha lukkemekanisme som dyret ikke kan åpne.

4. Fôrkar og annet inventar i buret skal være av slikt materiale og ha slik utforming at det lett kan reingjøres.

FAB sin anbefaling med en høyde på 1,8 meter gjør det lettere for personalet å komme inn i buret for å reingjøre det og å sosialisere kattene, enn 0,75 meter som gjelder i de norske forskriftene.

6. Dersom flere dyr må bruke samme luftegård, skal antall dyr som luftes samtidig, avpasses etter luftegårdens størrelse.

Katter som er vant til å være ute kan ha problemer med å tilpasse seg å bare være inne (Rochlitz, 2005), og det er dermed viktig å kunne tilby et godt utemiljø ved opphold i pensjonat.

Luftegården skal ikke være egnet som hvilested (FAB), og må innredes slik at man får utnyttet rommet også vertikalt og stimulerer til aktivitet. Det bør i forskriftene være konkrete krav om hvilke utforminger luftegårdene skal ha. Det pensjonatet jeg besøkte har innredet luftegården slik at kattene har tre ulike høyder å bruke og i sommerhalvåret også mulighet til å ha van og mat ute i luftegården, i tillegg til flere kattetoaletter. I Storbritannia er det anbefalt å ikke ha felles luftegårder. Bare individer som kommer fra samme hjem skal benytte samme luftegård.

§ 6. Dyra

1. For hvert dyr skal det fylles ut et kort med opplysninger som kan identifisere dyret, om eierforhold, dato for ankomst, helsetilstand m.m. Dyr med ukjent vaksinasjonsstatus skal plasseres i isolat som er smittemessig atskilt fra resten av dyrepensjonatet.

Isolatene må også innredes slik at det tilfredsstillter kattenes velferd i samsvar med det som er ellers i pensjonatet for å redusere kjedsomhet som vil føre til redusert velferd.

2. Dyr som tas inn for omplassering skal settes i egne bur i en isolatavdeling. Det skal kunne dokumenteres at dyrene har gjennomgått veterinær helseundersøkelse, parasittbehandling og eventuelt vaksinasjon før de settes inn i de ordinære dyreavdelingene eller omplasseres.

4. Dyrepensjonat kan nekte å ta i mot dyr som ikke anses skikket til å oppholde seg der.

Katter som er dårlig sosialisert med andre katter skal holdes alene, og katter som er dårlig sosialisert med mennesker skal staben ved et senter ha for store krav til når det gjelder

kontakt, heller ikke med besøkende (Kessler & Turner, 1999b). Katter kan bli mer sosialiserte med mennesker og kan bli egnede kjæledyr dersom de jevnlig blir sosialisert.

5. Dyr av forskjellig art skal vanligvis holdes atskilt. Det må tas særlige forholdsregler for å unngå uheldige reaksjoner ved oppstalling av dyr som av naturen er fiendtlige til hverandre.

6. Dersom flere dyr oppstalles i samme oppholdsrom/bur, skal gruppestørrelse, areal per dyr og fysisk utforming være slik at hvert dyr kan trekke seg unna til et skjermet sted, og ikke hindres i å utøve normal atferd på grunn av andre dyr. Dyr som er fiendtlig innstilt til hverandre skal holdes avskilt.

Mange faktorer er med på å påvirke hva som er den ideelle gruppestørrelsen, men det ser ut til at 20 – 25 individer er et maksimum for katter i laboratorium. I omplaseringsinstitusjoner, hvor infeksjoner og sykdommer er hyppige forekommende og det er en gjennomstrøm av katter, bør de holdes i mindre grupper (Rochlitz, 1999). Kasterte katter kan holdes sammen i grupper, det kan også hunnkatter som ikke er sterilisert. Katter som ikke klarer å være sammen med andre bør holdes individuelt (Rochlitz, 1999; 2000). For korte perioder katter som er sosialiserte med andre katter er ingen forskjell i stress om de står i separate bur eller i en gruppe (Kessler & Turner, 1999).

Ved å revidere og konkretisere Forskriftene for dyrepensjonater og lignende vil kattepensjonater i Norge ha stor mulighet til å forbedre kattenes velferd under oppholdet. Det er i dag store forskjeller på hvilke praktiske løsninger som er i bruk, og også hvordan forskriftene blir tolket av myndighetene.

For dem som driver og jobber i kattepensjonater er det viktig å ha kunnskap til katters naturlige atferd for å tilrettelegge best mulig miljø og god velferd. I Storbritannia er det flere institusjoner, bl.a. The collage of Animal Welfare og Animal Care Collage, som har kurs og opplæring i forbindelse med dyrepensjonater. Dette kan gi en sikkerhet om at dem som jobber med dyr har den nødvendige kunnskapen, ikke bare om velferd, men også innen bl.a. ernæring, praktisk stell og sykdomslære.

Referanseliste

- Alger, J.M. og Alger, S.F., 1999. Cat culture, human culture: an ethnographic study of a cat shelter. *Society and Animals* 7 (3): 199-218
- Beaver, B.V., 2004. Fractious cats and feline aggression. *J. Fel. Med. Surg.* 6: 13-18
- Bradshaw, J.W.S., 1992. The behaviour of the domestic cat. C A B International: Wallingford, UK (sett i Ottway & Hawkins, 2003)
- Broom, D.M. og Johnson, K.G., 1993. Stress and animal welfare. Chapman & Hall: London, UK (sett i Ottway & Hawkins, 2003)
- Cameron-Beaumont, C., Lowe, S.E. og Bradshaw, J.W. S., 2002. Evidence suggesting preadaptation to domestication throughout the small Felidae. *Biological J. of the Linnean Society* 75: 361-366
- Crowell-Davis, S. L., Curtis, T. M. og Knowles, R., 2004. Social organization in the cat: a modern understanding. *J. Feline Med. Surg.* 6:19-28
- de Monte, M. og Le Pape, G., 1997. Behavioural effects of cage enrichment in single-caged adult cats. *Anim. Welfare* 6: 53-66
- De Rouck, M., Kitchener, A.C. og Nelissen, M., 2005. A comparative study of the influence of social housing conditions on the behaviour of captive tigers (*Panthera tigris*). *Anim. Welfare* 14: 229-218
- FAB, 2002. Boarding cattery manual. Bessant, C. (red). Lookers Marketing Design Print, POOLE Dorset. ISBN 0 9533942 1 2
- Heidenberger, E., 1997. Housing conditions and behavioural problems of indoor cats as assessed by their owners. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 52:345-364
- Kessler, M.R. og Turner, D.C., 1999a. Effects of density and cage size on stress in domestic cats (*Felis silvestris catus*) housed in animal shelters and boarding catteries. *Anim. Welfare* 8: 259-267
- Kessler, M.R. og Turner, D.C., 1999b. Socialization and stress in cats (*Felis silvestris catus*) housed singly and in groups in animal shelters. *Anim. Welfare* 8: 15-26
- Koolhaas, J.M., Korte, S.M., De Boer, S.F., Van Der Vegt, B.J., Van Reenen, C.G., Hopster, H., De Jong, I.C., Ruis, M.A.W. og Blokhuis, H.J., 1999. Coping styles in animals: current status in behavior and stress-physiology. *Neurosci. Biobehav. Reviews* 23: 925-935
- Macdonald, D.W., Yamagucki, N. og Kerby, G., 1998a. Group-living in the domestic cat: its sociobiology and epidemiology. I: The domestic cat, the biology of its behaviour. Turner, D.C og Bateson, P. (red.). Cambridge University Press, 2000 (2. utgave). ISBN 0 521 63648 5
- Macdonald, D. W., Yamagucki, N. og Passanisi, W. C., 1998b. The health, haematology and blood biochemistry of free-ranging farm cats in relation to social status. *Ani. Welfare* 7: 243-256
- McCobb, E.C., Patronek, G.J., Marder, A., Dinnage, J.D. og Stone, M.S., 2005. Assessment of stress levels among cats in four animal shelters. *JAVMA* 226 (4): 548-555
- McCune, S., 1992. Temperament and welfare of caged cats. Ph.D.Thesis, University of Cambridge, UK (sett i Ottway & Hawkins, 2003)
- McCune, S., 1995. The impact of paternity and early socialisation on the development of cats' behaviour to people and novel objects. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 45: 109-124
- McCune, S., 1994. Caged cats: avoiding problems and providing solutions. Newsletter in the Companion Animal Study Group, 7. (sett i Ottway & Hawkins, 2003)
- Natoli, E., Baggio, A. og Pontier, D., 2001. Male and female agonistic and affiliative relationships in a social group of farm animals (*Felis catus* L.). *Behav. Processes* 53: 137-143

- Natoli, E., Say, L., Cafazzo, S., Bonanni, R., Schmid, M. og Pontier, D., 2005. Bold attitude makes male urban feral domestic cats more vulnerable to Feline Immunodeficiency Virus. *Neurosci. Biobehav. Reviews* 29: 151-157
- Ottway, D.S. og Hawkins, D.M., 2003. Cat housing in rescue shelters: a welfare comparison between communal and discrete-unit housing. *Anim. Welfare* 12: 173-189
- Overall, K.L., 1998. How understanding normal cat behaviour can help prevent behaviour problems. *Vet. Med. (February)*: 160-171
- Pontier, D. og Natoli, E., 1996. Male reproductive success in the domestic cat (*Felis catus* L.): A case history. *Behav. Processes* 37: 85-88
- Rochlitz, I., 1998. Feline welfare issues. I: The domestic cat, the biology of its behaviour. Turner, D.C og Bateson, P. (red.). Cambridge University Press, 2000 (2. utgave). ISBN 0 521 63648 5
- Rochlitz, I., 1999. Recommendations for the housing of cats in the home, in catteries and animal shelters, in laboratories and in veterinary surgeries. *J. Feline Med. Surg.* 1: 181-191
- Rochlitz, I., 2000. Recommendations for the housing and care of domestic cats in laboratories. *Laboratory Anim.* 34: 1-9
- Rochlitz, I., 2005. A review of the housing requirements of domestic cats (*Felis silvestris catus*) kept in the home. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 93: 97-109
- Ryan-Gullahorn, J. 1998. Cattery behaviour. *Feline practice* 28 (6): 16-17
- Say, L. og Poniter, D., 2004. Spacing pattern in a social group of stray cats: effects on male reproduction success. *Anim. Behav.* 68: 175-180
- Schroll, S., 2002. Environmental enrichment for indoor cats as prevention and therapy-practical advice for quality of life. I: Proceedings of the Companion Animal Behaviour Therapy Study Group, April 3, Birmingham, UK., s. 43-45.
- Serpell, J., 1998. Domestication and history of the cat. I: The domestic cat, the biology of its behaviour. Turner, D.C og Bateson, P. (red.). Cambridge University Press, 2000 (2. utgave). ISBN 0 521 63648 5
- Turner, D.C. og Bateson, P., 1998. Why the cat? I: The domestic cat, the biology of its behaviour. Turner, D.C og Bateson, P. (red.). Cambridge University Press, 2000 (2. utgave). ISBN 0 521 63648 5
- van den Bos, R., 1998. Post-conflict stress-response in confined group-living cats (*Felis silvestris catus*). *Appl. Anim. Behav. Sci.* 59: 323-330

URL

Animal Care Collage

<http://www.animalcarecollege.co.uk/> (08.12.2006)

Basildon District Council

[http://www.basildon.gov.uk/80256B7A003BE9EE/vWeb/fIEFEN6BNJE9/\\$file/Basildon+District+Council+-+Guidance+Notes+-+Animal+Boarding+\(Cats\).pdf](http://www.basildon.gov.uk/80256B7A003BE9EE/vWeb/fIEFEN6BNJE9/$file/Basildon+District+Council+-+Guidance+Notes+-+Animal+Boarding+(Cats).pdf) (08.12.2006)

Environmental health services guidance notea for animal boarding establishment, Licence conditions (cats)

dyenett.no

<http://dyenett.no/no/s/artikkel.asp?art=Katt&h=d&id=205> (08.12.2006)

Farm Animal Welfare Council (FAWC)

<http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm> (01.12.2006)

hentet fra Brambell, F.W.R. 1965. Report on the Technical Committee to enquire into the welfare of livestock kept under intensive husbandry conditions. HMSO, London.

Forskrift om dyrepensjonater og lignende. Landbruks- og matdepartementet.

<http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19780715-0001.html> (04.12.2006)

Norges Forskningsråd, 2005.

www.forskningsradet.no/publikasjoner ISBN: 82-12-02157-2 (01.12.2006)

Forskningsbehov innen dyrevelferd i Norge. Rapport fra styringsgruppen.

Statsmelding nr 12 (2002-2003).

<http://www.dep.no/lmd/norsk/publ/stmeld/020001-040004/> (08.12.2006)

Om dyrehold og dyrevelferd

The Collage of Animal Welfare

<http://www.caw.ac.uk/mainpage.asp> (08.12.2006)

Thurrock council

http://www.thurrock.gov.uk/licensing/pdf/boarding_establishment_cats_con.pdf (08.12.2006)

Regulation department animal boarding establishments act 1963